

Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje: įvaikinimo Italijoje atvejis

Jogilė Teresa Ramonaitė

Vytauto Didžiojo universitetas

jogileteresa@yahoo.com

Anotacija

Analizuojant besimokančiųjų K2 iš aplinkos kalbą funkciniu požiūriu, matyti, kaip nuo pat pradžių net mažai tikslinės kalbos resursų turintis kalbėtojas juos naudoja sistemiškai. Įsisavinantiesiems kalbą natūralioje aplinkoje komunikacijos efektyvumas yra nepaprastai svarbus, todėl tokie kalbėtojai turi pradėti bendrauti net ir nebūdami įsisavinę daugelio tikslinės kalbos struktūros elementų. Komunikacijos efektyvumui pasitelkiami universalūs pragmatiniai pasakymo konstravimo principai, kurie ilgainiui, kalbėtojo tarpukalbei artėjant prie tikslinės kalbos sistemos, pakeičiami konkrečiai kalbai būdingais sintaksiniais principais. Įvaikinimo situacija sudaro palankias sąlygas kalbai įsisavinti net ir vyresnio amžiaus vaikams. Straipsnyje pateikiami pavyzdžiai iš ilgalaikio 11 su puse metų amžiaus įvaikintos mergaitės kalbinio elgesio stebėjimo. Analizė rodo, kad tikslinės kalbos struktūra įsisavinama tipišku būdu: nuo paprastų formų prie sudėtingesnių, tačiau kalbos įsisavinimo situacija lemia didelę įsisavinimo spartą ir labai pažengusį lygį jau po metų naujoje šalyje.

Raktažodžiai: antrosios kalbos įsisavinimas, spontaniškas K2 įsisavinimas, tarptautinis įvaikinimas, įvaikintų vaikų kalbos raida, kalbos įsisavinimo atmainos, predikato raiškos raida.

Keywords: second language acquisition, spontaneous L2 acquisition, international adoption, language development of adopted children, language learner varieties, development of predicate expression.

1. Įvadas

Antrosios kalbos (K2) įsisavinimu laikomas kitos nei gimtosios kalbos mokymasis natūralioje aplinkoje, t. y. ne su mokytoju klasėje. Daugelis pagrindinių lingvistinių teorijų remiasi prielaida, kad universalūs kognityviniai ir kalbiniai principai, kurie lemia kalbų veikimą, yra tie patys, kurie

Ramonaitė, J. T. Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje.
Taikomoji kalbotyra 2013 (2), www.taikomojikalbotyra.lt

lemia tiek mažų vaikų K1 kalbos raidą, tiek besimokančiųjų K2. Tai anaip tol nereiškia, kad įsisavinimo procesas K1 ir K2 atvejais sutampa, tačiau kaip tik K2 tyrimai padeda atskleisti, kaip įsisavinama kalba atskiriant šį procesą nuo kognityvinės brandos.

Susidomėjimas K2 įsisavinimu pirmiausia kilo iš didaktinių paskatų, t. y. kaip efektyviau išmokyti užsieniečius tikslinės kalbos. Dėl šios priežasties nemažai K2 įsisavinimo teorijų žvelgia iš tikslinės kalbos perspektyvos. Besimokančiųjų kalba lyginama su tiksline kalba, nuo kurios ji daugiau ar mažiau nukrypsta. Pradėjus besimokančiųjų kalbą tirti šiuo požiūriu, buvo pastebėta jų daromų klaidų svarba (Corder 1967). Nustatyta, kad dalis klaidų yra sisteminės (angl. *error*), o dalis – atsitiktinės (angl. *mistake*). Susidomėta taip pat tikslinės kalbos struktūrų įsisavinimo seka, kuri iš K2 tyrimų pasirodė turinti tam tikrų panašumų su K1 (pvz., Brown 1973). Aštuntajame XX a. dešimtmetyje atlikta nemažai daugiausia anglų K2 morfemų tyrimų (pvz., Dulay ir Burt 1974, Hakuta 1976, Bailey, Madden ir Krashen 1974, Larsen-Freeman 1975), kurie parodė įvairius įsisavinimo dėsningumus ir pastūmėjo keisti požiūrį į K2 įsisavinimą iš „kaip reikia mokyti?“ į „kaip vyksta įsisavinimas?“.

Selinkeris (Selinker 1972) savo tyrimuose pirmą kartą pavartojo **tarpukalbės** (angl. *interlanguage*) terminą, tačiau iš esmės labai panaši sąvoka suformuluota ir Corderio (Corder 1971), Nemserio (Nemser 1971), vėliau Kleinas (Klein 1986) tai vadina **besimokančiojo atmaina** (angl. *learner variety*). Šia sąvoka parodoma, kad besimokančiojo kalba suprantama kaip savita sistema, besiskirianti tiek nuo K1, tiek nuo K2 ir kiekvienu savo raidos etapu turinti vidinę struktūrą. Gausūs tokio pobūdžio tyrimai paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais parodė besimokančiųjų tarpukalbės svarbą ir jos kaip sistemos reikšmę. Tiriant K2 įsisavinimą galima nustatyti pamatinius mechanizmus ir organizacinius principus, kuriais naudojasi besimokantieji bet kurios kalbos, kai stengiasi reikšti savo mintis kalba, kurios moka dar nedaug ar kurios dar nėra gerai įvaldę (Klein ir Perdue 1997, Giacalone Ramat 2003).

Tokie išsamūs migracijos Europoje kontekste atlikti K2 įsisavinimo tyrimai, kaip Europos Mokslo fondo projektas „Second language acquisition by adult immigrants“ (toliau – ESF projektas) parodė, kad besimokantieji įvairių K2, kurių K1 yra skirtinga, visgi pereina labai panašius K2 įsisavinimo etapus (Klein ir Perdue 1992). Kiekvienu mokymosi etapu, net ir pačiu elementariausiu, besimokančiojo kalba nėra tik atsitiktinių klaidų rinkinys, bet turi tam tikrą savitą sistemą su gana aiškiais taisyklėmis, kurios gali skirtis ar tik iš dalies sutapti su tikslinės kalbos (angl. *target*

language) sistemos gramatikos taisyklėmis. Šie tyrimai padėjo suformuluoti **bazinės atmainos** (angl. *basic variety*) sąvoką, apibūdinančią ankstyvą kalbos įsisavinimo stadiją, kuri leidžia besimokančiajam komunikuoti, tačiau jo kalboje nėra tikslinei kalbai būdingų morfologinių formų skirtumų, o pasakymo struktūra grindžiama semantiniais ir pragmatiniais principais (Klein 1986, Klein ir Perdue 1992, 1997, Giacalone Ramat 2003).

Minėto ESF projekto metu buvo pastebėta, kad morfologija atsiranda gerokai vėliau ir ne visų besimokančiųjų kalba peržengia bazinės atmainos ribas (Perdue ir Klein 1992). Tik iš dalies tai gali būti susiję su tikslinių kalbų morfologija (tirtas anglų, vokiečių, olandų, prancūzų ir švedų kalbų įsisavinimas), nes projekte tirtas vienos tikslinės kalbos įsisavinimas dviejų gimtųjų kalbų grupių (vienos tipologiškai artimesnės, kitos – tolimesnės) asmenų, pvz., anglų kalbos įsisavinimas pandžabi ir italų gimtakalbių, vokiečių kalbos įsisavinimas italų ir turkų gimtakalbių ir t. t. Šiame projekte iš viso tirtas penkių Europos kalbų, anglų, vokiečių, olandų, prancūzų ir švedų, įsisavinimas. Pagal šį pavyzdį vėliau buvo pradėti vykdyti kitų tikslinių Europos kalbų tyrimai. Vienas tokių buvo Pavijos projektas („Progetto di Pavia“), skirtas imigrantų spontaniškam italų kalbos įsisavinimui ištirti. Daugeliu požiūrių jo rezultatai patvirtina ESF projekto metu nustatytus principus, tačiau skiriasi keliais svarbiais atradimais. Spontaniškai italų kalbą įsisavinantys imigrantai greičiau pasiekia bazinės atmainos lygį ir dažniau pereina į labiau pažengusias atmainas. Tam gali turėti įtakos formaliai gana skaidri italų kalbos morfologija (Bernini 1990a ir b, Berretta 1990b, Giacalone Ramat 1990, 1993, 2003, 2007).

Šiame straipsnyje siekiama pristatyti lietuvių kalbotyroje mažai tirtą antrosios kalbos įsisavinimo natūralioje aplinkoje procesą, jo stadijas, kartu apžvelgti būdingus jų bruožus ir išnagrinėti konkrečius pavyzdžius iš ilgalaikio atvejo tyrimo duomenų. Toliau straipsnyje pristatoma antrosios kalbos įsisavinimo raida, ypatingą dėmesį skiriant italų kaip K2 įsisavinimui. Vėlesniame skyrelyje aptariamas tarptautinio įvaikinimo specifiškumas ir šios situacijos įtaka K2 įsisavinimui. Didžiausioje ir svarbiausioje straipsnio dalyje pristatomi konkretaus ilgalaikio tyrimo duomenys, kurie aiškiai parodo tiek universalią antrosios kalbos įsisavinimo eigą, tiek italų kaip K2 specifiką, tiek kai kuriuos individualius aspektus. Minėto ilgalaikio stebėjimo tyrime pagrindinis dėmesys buvo skirtas veiksmo / būsenos raiškos analizei (taigi daugiausia veiksmožodžio sistemai), todėl pateikiama tik šios morfologijos dalies pavyzdžių, kurie, beje, geriausiai ir parodo skirtumus tarp įvairių įsisavinimo proceso stadijų.

2. Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje

Svarbiausieji minėto ESF projekto rezultatai rodo, kad visi besimokantieji K2 dėsniai pereina nuo „vardažodinio pasakymo“ (angl. *nominal utterance*) prie „nekaitomo pasakymo“ (angl. *infinite utterance*), o tada prie „kaitomo pasakymo“ (angl. *finite utterance*) konstravimo būdo. Tiesa, nekaitomas pasakymo konstravimas laikomas bazinės atmainos požymiu, o kaitomas jau pereina į pobazinę atmainą, nes buvo pastebėta, kad ne visi besimokantieji pasiekia kaitomo pasakymo konstravimo lygį. Šie perėjimai yra lėti ir vyksta palaipsniui, visi trys pasakymo konstravimo būdai gali būti taikomi vienu metu ir neretai pastebima grįžtant prie ankstesnio pasakymo konstravimo būdo (angl. *backsliding*).

Kaip minėta, ne visi suaugę besimokantieji užsienio kalbos pasiekia kaitomo pasakymo konstravimo lygį, tačiau visi prieina iki nekaitomo ir skirtingų gimtųjų kalbų besimokančiųjų kalbos raida iki šio lygio yra itin panaši (nors ir nėra visiškai vienoda). Gimtosios (arba kitų mokamų) kalbų įtaka bei konkrečios tikslinės kalbos specifika pastebima tik vėlesnėje nei bazinė atmainoje (Klein ir Perdue 1992). Kalbos įsisavinimas prasideda nuo leksinių vienetų, girdimų aplinkos kalboje, įsiminimo ir jų taikymo komunikuojant.

Pagrindinis vardažodinio ir nekaitomo pasakymo konstravimo būdų skirtumas yra predikato raiškos atsiradimas. Kiekvieno pasakymo ašis, net ir paties paprasčiausio, sukasi apie predikatą (Banfi ir Bernini 2003: 70). Predikatas gali būti ir neišreikštas, kaip būna vardažodiniuose pasakymuose, tačiau net ir juose jis dažniausiai būna numanomas. Jau iš to, kas pasakyta, matyti, kad predikato raida yra vienas svarbiausių reiškinių K2 įsisavinimo procese. Dažniausiai predikatas reiškiamas veiksmažodžiu, tačiau atsižvelgiant į dažnai kalbose sudėtingą veiksmažodžio sistemą, iš pradžių besimokantysis neturi pakankamai morfologinių priemonių, todėl pradinėse tarpukalbėse gali atsirasti kitų būdų predikatui reikšti, o veiksmažodžio sistema kuriama pamažu.

Veiksmažodžio įsisavinimo raida – italų kaip K2, bet ne tik – prasideda bazinėje atmainoje, kai pasakymas pradedamas kurti su predikatu ir argumentais, kai atsiranda gramatinių daiktavardžio ir veiksmažodžio kategorijų skirtumų. Gramatinės veiksmažodžio kategorijos atsiradimas yra tiesiogiai susijęs su pragmatinio pasakymo struktūros konstravimo, grindžiamo vien informacinio pobūdžio aptariamų referentų išdėstymu, mažėjimu (Klein ir Perdue 1997, Banfi ir Bernini 2003). Toliau pateikiama lentelė, apibendrinanti įvairius skirtingų atmainų požymius.

Požymiai	Atmaina		
	<i>Ikibazinė</i>	<i>Bazinė</i>	<i>Pobazinė</i>
gramatinės kategorijos	nėra	predikatas ir argumentai	daiktavardžiai, veiksmažodžiai
morfologija	nėra	pamatinė veiksmažodžių forma	kaitomi veiksmažodžiai ir daiktavardžiai
pasakymo konstravimas	pragmatinis	semantinis-sintaksinis	sintaksinis
priklausymas nuo konteksto	ekstremalus	mažesnis	menkas

1 lentelė. Pradinių įsisavinimo atmainų požymiai (Banfi ir Bernini 2003: 84)¹

Kaip matyti iš 1 lentelėje apibendrintų požymių, ikibazinės atmainos besimokančiojo kalboje negalima įžvelgti jokių gramatinių kategorijų, todėl negali būti ir jokios morfologijos. Pasakymo konstravimas grindžiamas išskirtinai pragmatiniais principais ir itin priklauso nuo konteksto (pasakymo prasmė be konteksto visiškai neaiški). Bazinės atmainos požymis yra predikato, reiškiamo viena pamatine veiksmažodžio forma (apibrėžiama toliau tekste), atsiradimas. Tai reiškia, kad pasakymas kuriamas remiantis jau ne tik pragmatiniais, bet ir semantiniais-sintaksiniais principais, nes pasakymas pradeda būti sudaromas iš predikato ir jo priklausinių. Šioje įsisavinimo atmainoje besimokančiojo kalba jau kiek mažiau priklauso nuo konteksto. Tikslinei kalbai būdingų kategorijų formavimasis yra pobazinės atmainos požymis. Ši atmaina gali turėti skirtingų vidinių fazių pagal tai, kokios gramatinės kategorijos įsisavinamos, tačiau bendras bruožas yra artėjimas prie tikslinės kalbos. Šioje atmainoje pradedamos kaityti įvairios pagal tikslinės kalbos struktūrą kaitomos kalbos dalys, taigi pasakymo konstravimas grindžiamas tikslinę kalbą (daugiau ar mažiau) atitinkančiais sintaksiniais principais, o pats pasakymas jau menkai tepriklauso nuo konteksto.

Minėti antrųjų kalbų tyrimai privedė prie išvados, kad besimokantieji tarpukalbės pradinėse stadijose arba nevartoja jokių morfologinių elementų, arba pasitaikančios morfologiškai skirtingos formos vartojamos išties kaip laisvos variacijos ir nesudaro jokios sisteminės opozicijos. Italų kaip antrosios kalbos įsisavinimo tyrimai nepatvirtina išvados, kad morfologija atsiranda tik vėliausiose įsisavinimo stadijose. Nors yra aišku, kad morfologijos arba aiškių opozicijų, besiskiriančių formaliais morfologiniais elementais, suvokimas, atsiranda po leksikos ir diskurso strategijų įsisavinimo (Giacalone Ramat 1990: 18).

¹ T. p. plg. Klein, Perdue 1992.

Kitų kalbų, pvz. anglų, su santykinai skurdžia veiksmažodžio morfologija, aiškiausia ir pirmiausiai įsisavinama būna tokia **pamatinė** forma (angl. *base form*), kaip *love*, *go* ir pan. Tai reiškia, kad besimokantieji ilgai vartoja tik šią pamatinę formą, nors aplinkos kalboje girdi jos kaitomus variantus, kaip kad morfemą *-s* trečiajam vienaskaitos asmeniui nurodyti (Klein ir Perdue 1992). Kitos, morfologiškai turtingesnės kalbos, kaip prancūzų ar vokiečių, šnekamojoje kalboje dažnai nepalieka aiškių morfologinių elementų, jie sutraukiami ar tampa polisemiški (pvz., pranc. k. [ʔe] formose *aller*, *allé(e)*, *allez*; vok. k. *haben* > [ʔa:bən / ʔa(:)bn / ʔa(:)m]) (Bernini 1990b: 81). Tokiais atvejais besimokantysis susiduria su problema ir aplinkos kalbos skirtingus variantus iš klausos suvokia kaip tą pačią formą.

Italų kalbos veiksmažodžio morfologija, nepaisant gausių netaisyklingai sudaromų formų, yra pakankamai skaidri, nes visi skiemenys, ypač fleksijos, išlaiko pilną fonetinę formą. Esama nemažai aiškiai suvokiamų dėsningumų, kuriems galima priskirti morfologinę reikšmę. Pavyzdžiui, *parl-a-va-no* yra sudarytas iš šaknies (*parl-*), tematinio balsio (*-a-*), laiko priesagos (*-va-*) bei asmens ir skaičiaus (*-no*) priesagos. „Tai padeda besimokantiems italų kalbos kaip antrosios gana lengvai skaidyti ir taip mokytis, pasitelkiant greičiausiai universalius kognityvinius žmogaus gebėjimus, kurie lengvai pritaikomi italų kalbos tipologijai“ (Giacalone Ramat 2003: 22). Svarbu, kad „tiriant morfologinės sistemos įsisavinimą buvo atrastos tam tikros tendencijos, kurios, regis, įtikinamai patvirtina vadinamosios „natūraliosios morfologijos“ principus (pagal Dressler *et al.* 1987): žymėtumas, izomorfizmas, ikoniškumas, skaidrumas“ (Banfi 1993: 52).

Taigi besimokantieji italų kaip antrosios kalbos išmoksta jau pirmuosius veiksmažodžius „kartu su fleksija, o tai nuo pat pradžių padeda lyginti tos pačios šaknies formas su skirtingomis galūnėmis ir skaidyti šias formas, taip formuojant opozicijas“ (Bernini 1990b: 82). Pastebėta, kad „pradinėje atmainoje vartojama vienintelė veiksmažodžio forma yra sudaryta iš šaknies ir tematinio balsio“ (Pallotti 1998: 50). Ši forma dažniausiai būna tiesioginės nuosakos esamojo laiko vienaskaitos antrojo arba trečiojo asmens. Tam tikras įsisavinamos kalbos aplinkos kontekstas (pvz., su bendraamžiais mokykloje, specifinė italams būdinga užsienietiškoji kalba (angl. *foreigner talk*)) gali lemti liepiamosios nuosakos formų, italų kalboje formaliai sutampančių su tiesioginės nuosakos esamojo laiko formomis, arba bendraties formų vartojimą kaip pamatinių veiksmažodžio formų (Banfi 1990, Berretta 1990a, 1995, Banfi ir Bernini 2003). Taigi pradėdant įsisavinti italų K2 pamatinė veiksmažodžio forma yra sudaryta iš vienos leksinės morfemos ir negali būti daugiau skaidoma, skirtingai nuo tų pačių formų tikslinėje kalboje ir vėlesnėse K2 atmainose, žr. 1 schemą:

1 schema	Italų K2 bazinė atmaina:	<i>parla-Ø</i>	<i>mangiare-Ø</i>
	Gimtakalbių italų k.:	<i>parl-a</i>	<i>mangi-are</i>
		,kalbėti‘-3SG	,valgyti‘-bendratis

(Banfi ir Bernini 2003: 93)

Bazinėje atmainoje pamatinė veiksmažodžio forma besimokančiajam turi tik leksinę vertę be jokios kitos gramatinio pobūdžio reikšmės. Šiuo atžvilgiu italų kalbos kaip antrosios įsisavinimas skiriasi nuo kitų K2 (pvz., prancūzų ar vokiečių), nes dažniausiai šioje stadijoje besimokančiojo kalba nesifosilizuoja ir gana greitai beveik visi besimokantieji įsisavina bent jau pirmą morfologinę pamatinės / perfektinės formų opoziciją.

Kleinas ir Perdue’as (Klein ir Perdue 1992) mano, kad pagrindinės priežastys, kodėl besimokančiųjų kalba plėtojasi toliau nei bazinė atmaina, yra dvi. Pirmoji – nuolatinė tikslinės kalbos apsuptis ir skirtumai, kuriuos besimokantysis junta lygindamas savo pasakymus su gimtakalbių pasakymais. Tai būdinga ne visiems, bet daugeliui besimokančiųjų, o ypač šiuo atžvilgiu daug jautresni yra vaikai. Vaikai labiau junta skirtumus, be to, jie yra labiau suinteresuoti „sutapti“, nes jie kuria savo socialinį identitetą ir todėl jiems yra būtina tapti tokiems pat, kaip aplinkiniai, todėl jie „kopijuoja“ viską, taip pat ir kalbą (plačiau žr. Klein 1986).

Kita priežastis eiti toliau bazinės atmainos yra jos „nevisavertiškumas“ (angl. *inadequacy*). Žinoma, pirmiausia nevisavertis yra žodynas, tačiau vien žodyno pildymas savaime nėra pakankama priežastis pereiti prie kitokio pasakymo konstravimo pobūdžio. Pamažu pobazinės atmainos raidoje besimokantieji įsisavina naujus pasakymo konstravimo būdus, kurie galbūt pažeidžia principus, kuriais buvo vadovautasi anksčiau. Tokiu atveju tenka peržiūrėti ir iš naujo sudėlioti sistemą. Tik šioje atmainoje, besimokančiajam įsisavinant daugiau specifinių tikslinės kalbos sistemos elementų, pradeda ryškėti raidos skirtumai tarp besimokančiųjų skirtingas kalbas ir galima pirmosios kalbos įtaka (plačiau žr. Klein ir Perdue 1992).

Kaip pažymi Giacalone Ramat, „svarbiausias Pavijos projekto rezultatas buvo nustatyta laikų ir nuosakų įsisavinimo seka“ (Giacalone Ramat 2003: 23) pobazinėje atmainoje. Jau buvo minėta, kad laikų ir nuosakų įsisavinimas italų K2 prasideda bazinėje atmainoje. Italų K2 besimokančiųjų laipsniškas veiksmažodžio sistemos įsisavinimas gali būti apibendrintas tokia seka (žr. 2 schemą):

2 schema. Esamasis laikas (ir bendratis) > (Pagalbinis veiksmažodis) Būtojo laiko dalyvis > Imperfektas > Būsimasis laikas > Tariamoji nuosaka > Konjunktyvo nuosaka
 (Banfi ir Bernini 2003: 90)

Tai reiškia, kad įsisavinant italų kalbą kaip K2 spontaniškame (arba daugiausiai spontaniškame) kontekste, pavyzdžiui, būsimąjo laiko formų vartojimas tarpukalbėje, reiškia, kad besimokantysis jau moka imperfekto laiką. Paraleliai šiai sekai yra įsisavinamas gerundijus, kuris pirmiausiai pasirodo kaip progresyvinės perifrazės dalis, šalia pagalbinio veiksmažodžio *stare* ‚būti ten‘.

Kaip jau buvo minėta, veiksmažodžio sistemos kūrimasis vyksta palaipsniui, nevienodu greičiu skirtingiems veiksmažodžiams ir tęsiasi per visą pobazinę atmainą. Bazinėje atmainoje pamatinė veiksmažodžio forma ir bendratis forma pirmiausiai vartojamos tik leksine reikšme ir apima visas įmanomas funkcijas. Jau minėta pirmoji pamatinės / perfektinės formų opozicija, kurioje perfektinė forma reiškia būtojo laiko dalyviu (skaidri morfema *-to*, pvz., *parlato*), perima tik nedidelę dalį funkcijų. Perfektine forma reiškia tik baigtinė praeitis, o visais kitais atvejais ir toliau vartojama pamatinė forma (arba bendratis). Palaipsniui į besimokančiojo tarpukalbės sistemą ateinant naujoms veiksmažodžio formoms, jos neimamos vartoti okazionaliai ir nepakeičia pamatinės formos (dažniausiu atveju – esamojo laiko), o perima tam tikrą dalį jos funkcijų. Tokiu būdu tarpukalbės sistemai tampant vis sudėtingesnei, tiek konkrečios pamatinės formos, tiek apskritai esamojo laiko (ir bendratis) funkcijos pamažu siaurėja, kol susilygina su tų formų funkcijomis tikslinėje kalboje. 2 lentelėje iliustruojama funkcijų erdvės diferenciacija.

Fazės	Veikslo ir laiko vertės				
	DABARTIS	BAIGTINĖ (PRAEITIS)	NEBAIGTINĖ PRAEITIS	ATEITIS	NEREALUMAS
1	esamasis l. / bendratis	esamasis l. / bendratis	esamasis l. / bendratis	esamasis l. / bendratis	esamasis l. / bendratis
2	esamasis l.	būtojo l. dalyvis	esamasis l.	esamasis l.	esamasis l.
3	esamasis l.	(pagalb.) būt. l. dalyvis	imperfektas	esamasis l.	esamasis l.
4	esamasis l.	(pagalb.) būt. l. dalyvis	imperfektas	būsimasis l.	būsimasis l.

2 lentelė. Veiksmažodžių sistemos sudėtingėjimas pobazinėse atmainose (Banfi ir Bernini 2003: 93)

Kaip matyti iš lentelės, kiekvienoje pobazinės atmainos fazėje tarpukalbės sistema turi būdą išreikšti laiką (dabartį, praeitį, ateitį), veikslą (įvykio ar eigos praeityje, lentelėje nurodyta kaip

baigtinė ir nebaigtinė praeitis), modalumą (nerealumą). Pradžioje tie būdai gali visiškai neatitikti tikslinės kalbos sistemos, tačiau palaipsniui vis panašėja į ją. Kaip rodo lentelė, jau bazinėje atmainoje vartotas esamasis laikas ir labiau pažengusiose fazėse vartojamas daugeliui funkcijų išreikšti, tačiau nuosekliai vis mažiau.

3. Tarptautinio įvaikinimo situacija ir antrosios kalbos įsisavinimas

Dėl įvairių priežasčių tarptautinio įvaikinimo atvejų nuolat daugėja, tad kalbos raidos specialistai teigia, kad tirti iš kitų šalių įvaikintų vaikų kalbos raidą yra būtina. K1 kalbos vystymasis po įvaikinimo sulėtėja ar net sustoja, jos vietą užima K2 kalba. Svarbu pabrėžti, kad K2 yra socialiai svarbi, nes padeda vaikui greičiau įsiliesti į aplinką, tapti jos nariu. Kalbos požiūriu vaikai taip pat išmoksta palaipsniui lyginti ir pritaikyti pagrindines gimtosios kalbos struktūras antrosios kalbos mokymosi procese. Tai vyksta pamažu ir ilgainiui K2 tampa naująja K1. Skirtingų šalių mokslininkai įvaikintų vaikų kalbą tiria įvairiais aspektais dar ir dėl to, kad tarptautinio įvaikinimo situacija sudaro sąlygas mėginti aiškintis kognityvinės brandos įtaką kalbos įsisavinimui (Snedeker *et. al.* 2007).

Neurolingvistiniu požiūriu buvo tirti suaugusieji, kurie buvo vaikystėje įvaikinti iš Korėjos prancūzų šeimose. Analizuoti fonetiniai aspektai, siekiant išsiaiškinti, ar jų vaikystėje mokėta korėjiečių kalba leidžia jiems skirti tam tikras fonemas, kurios korėjiečių kalboje skiriasi, bet prancūzai (ir kiti indoeuropiečių kalbų atstovai) jų neskiria. Tyrimas parodė, kad net ir vyresni (iki devynerių metų amžiaus) įvaikinti vaikai, neišlaiko gebėjimo atskirti jų gimtajai kalbai būdingų fonemų, o jų kalbos raida, nededant jokių pastangų mokytis korėjiečių kalbos, yra tokia, kaip gimtakalbių prancūzų (Ventureyra *et al.* 2004). Atrodo, kad antroji kalba tarptautinio įvaikinimo atveju užima pirmosios kalbos vietą ne iškart, tačiau ilgainiui smegenyse pakeičia pirmąją ir tampa naująja pirmąja kalba (Pallier *et al.* 2003)

Skandinavų mokslininkai atliko tyrimų siekdami išsiaiškinti, ar staigus dominuojančios kalbos pasikeitimas leidžia pasiekti gimtakalbio lygį naująja K1 ir kas atsitinka pirmajai kalbai. Tirti jau suaugę universiteto studentai, kurie vaikystėje buvo įvaikinti į Švediją iš Korėjos, jų kalba vertinama pagal įvairaus pobūdžio testus. Tyrėjai sukuria naują sąvoką – neįjuntamas negimtakalbiškumas (angl. *non-perceivable non-nativeness*), kurią vartoja įvaikintųjų kalbai nusakyti (Hyltenstam *et al.* 2009).

Kadangi daugumos įvaikinamų vaikų gimtosios kalbos aplinka yra nevisavertė nei kiekybės, nei kokybės požiūriu, kyla klausimas, koks buvo jų gimtosios kalbos įsisavinimo lygis iki įvaikinimo. Didelės įtakos įvaikintų vaikų kalbos raidai turi tai, kad dauguma jų prieš įvaikinimą gyvena vaikų namuose. Dėl blogų gyvenimo sąlygų, prastos mitybos ir nepakankamo rūpinimosi jie gali turėti bendrų raidos sutrikimų (paprastai jie mažesnio ūgio, sveria mažiau negu jų bendraamžiai). Tai lemia ir kalbos raidą. Buvo nustatyta, kad 60 % 24–30 mėnesių amžiaus vaikų iš vaikų namų nekalbėjo, o po metų 14 % iš jų šnekėjo dvižodėmis frazėmis (Glennen 2002). Vaikų namuose augančių vaikų kalba dažnai smarkiai vėluoja dėl labai menkos kalbinės stimuliacijos. Jei tas vėlavimas nesusijęs su kokiais nors psichikos sutrikimais, tokie vaikai vėliau, kai gauna pakankamą kalbinę stimuliaciją, gali išsiugdyti normalius kalbinius gebėjimus, taigi turi daug galimybių gerai išmokti antrąją kalbą.

Ne vienus metus mokslininkė Glennen su įvairiais bendraautoriais (Glennen 2002, Glennen ir Masters 2002, Glennen 2005, Glennen ir Bright 2005, Glennen, Rosinsky-Grunhut ir Tracy 2005, Glennen 2009) stebėjo ir atliko įvairius skirtingų kalbos lygmenų ir kalbos raidos testus. Iš Rytų Europos į Jungtines Amerikos Valstijas įvaikintų vaikų kalba po įvaikinimo buvo vertinama kalbos sutrikimų specialistų, įtėviai pildė įvairias standartizuotas vaikų žodyno apklausas, skirtas išsiaiškinti jų vaikų ekspresyvią ir suvokiamą kalbą, vartojamas morfologines konstrukcijas ir pan. Šie atlikti tyrimai rodo, kad įvaikintieji iš esmės naują kalbą įsisavino per pirmuosius metus naujoje šalyje, nors kai kuriais kalbos raidos aspektais jie nėra visiškai pasiekę bendraamžių lygio. Šių vaikų naujoji kalba vadinama nauja K1, o ne K2, nes pirmoji gimtoji kalba beveik visada visiškai užmirštama net tais atvejais, kai įvaikinami kelerių metų vaikai. Vaikai, įvaikinti iki 6 mėn. ar panašaus amžiaus, kalbos raidos požiūriu visiškai pasiveja neįvaikintus būdami 36–40 mėn. Įvaikinti vyresni vaikai greičiau nei įvaikinti jaunesni įsisavina žodyną ir nors nuo neįvaikintų bendraamžių kai kuriose kalbos raidos srityse atsilieka ilgiau, tačiau praleidus daugiau laiko naujuose namuose, pradėdant eiti į mokyklą jų kalba iš esmės atitinka neįvaikintų bendraamžių kalbą. Glennen tyrimuose vyriausi tirti vaikai buvo 4 metų amžiaus ir šių įvairiais standartizuotais testais atliktų tyrimų tikslas buvo padėti įtėviams, mokytojams bei kalbos sutrikimų specialistams sekti ir vertinti įvaikintų vaikų kalbą.

Amerikiečių įvaikintų ikimokyklinio amžiaus kinų vaikų antrosios kalbos mokymasis buvo tirtas Snedeker ir kt. (Snedeker *et al.*, 2007). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai, kurie mokosi antrosios

Ramonaitė, J. T. Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje.
Taikomoji kalbotyra 2013 (2), www.taikomojikalbotyra.lt

kalbos jau turėdami gimtosios kalbos pagrindus, pereina panašius etapus, būdingus ir gimtąją kalbą įsisavinantiems vaikams. Nicoladis ir Grabois'as (2002) atliko ilgalaikį pusantrų metų amžiaus mergaitės iš Kinijos, įvaikintos į anglakalbę kanadiečių šeimą, kalbos raidos tyrimą. Mergaitė buvo pradėta stebėti praėjus vienam mėnesiui po atvykimo į naują šalį ir stebėta tris mėnesius. Tyrimo pabaigoje mergaitės žodynas dar nebuvo labai turtingas, bet jau atitiko normalų vienakalbių anglakalbių vaikų lygį, o kinų kalbos gebėjimai buvo beveik išnykę.

Vaikai iš kitų šalių po įvaikinimo greitai praranda K1 įgūdžius. Gimtosios kalbos praradimo procesą labai dažnai paspartina nemalonūs prisiminimai ir neigiamos emocijos, susijusios su gyvenimu šalyje, iš kurios buvo įvaikinti. Iš Rusijos į Jungtines Amerikos Valstijas įvaikintos devynmetės mergaitės kalbą metus laiko yra stebėjusi mokslininkė Isurin (Isurin 2000, Isurin ir McDonald 2001, Isurin 2005), tyrusi žodyno raidą paveiksluotų įvardijimo metodais. Šiame tyrime daugiausia dėmesio buvo kreipiama į K1 žodyno nykimą ir ilgėjantį laiką, per kurį buvo prisimenama K1 leksika. Po metų naujoje šalyje apie 60 proc. K1 žodyno elementų nebebuvo prisimenami, o likusieji 40 atgaminami per labai ilgą laiką arba paveikti K2 sistemos.

Daugiausia yra stebėta mažų (kūdikių ar ikimokyklinio amžiaus) įvaikintų vaikų kalbos raida. Taip greičiausiai yra dėl to, kad apskritai daugiau įvaikinama mažų vaikų. Kadangi pastaraisiais metais įvaikinama vis daugiau vyresnių vaikų, itin svarbu tirti jų kalbos raidą. Daugelyje tyrimų žodyno arba atskirų morfemų įsisavinimas buvo analizuojamas pasitelkiant įvairius gimtakalbiams vaikams standartizuotus testus ir vertinimo sistemas. Trūksta kompleksinės kalbos raidos analizės, kurią įmanoma atlikti tik tiriant spontanišką vaiko kalbą ilgesnį laikotarpį. Šio straipsnio autorės atliktas ilgalaikis vienos mergaitės iš Lietuvos, beveik paauglės įvaikintos Italijoje, kalbos raidos tyrimas rodo, kad, nepaisant vyresnio amžiaus ir dėl to jos aplinkos kalbos nepanašios į vaikiškąją, įvaikintosios kalbos raida, nepažeisdama universalių antrosios kalbos įsisavinimo principų, vis dėlto skiriasi tiek nuo suaugusiųjų, tiek nuo vaikų antrosios kalbos įsisavinimo ir turi tam tikrų panašumų su K1 įsisavinimu.

4. Tyrimo medžiaga ir metodai

Buvo stebėtas vienos 11;6² metų amžiaus (įvaikinimo metu) lietuviškos mergaitės, įvaikintos Italijoje antrosios, t. y. italų, kalbos įsisavinimo procesas. Tyrimas – ilgalaikis, mergaitės kalba buvo pradėta

² Vaiko, kurio kalba tiriama, amžius metais;mėnesiais.

Ramonaitė, J. T. Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje.
Taikomoji kalbotyra 2013 (2), www.taikomojikalbotyra.lt

stebėti ir įrašinėti dar jai neišvykus gyventi į Italiją, bet jau gyvenant kelias savaites su naujaisiais tėvais Lietuvoje ir vėliau periodiškai apie metus po išvykimo. Įrašinėta natūrali mergaitės kalba kasdienėse situacijose, pvz., šeimai kartu valgant ir kalbant apie dienos įvykius ir pan. Įrašai prieš išvykimą Lietuvoje ir paskutiniai, po šiek tiek daugiau nei metų, buvo atlikti dalyvaujant ir tyrėjai. Visi kiti įrašai atlikti pačių naujųjų mergaitės tėvų, dalyvaujant tik šeimos nariams jų namuose. Mergaitė gyvena centrinėje Italijos dalyje, kurioje nėra itin ryškių nei fonetinių, nei morfologinių skirtumų nuo standartinės italų kalbos, šeimoje kalbama bendrine italų kalba.

Kaip jau minėta, įvaikinimo metu mergaitė buvo 11;6 metų amžiaus. Nuo gimimo iki įvaikinimo ji gyveno įvairiuose Lietuvos globos namuose (kūdikių, vaikų globos namuose, specialiojoje mokykloje). Įtėviams pateiktuose mergaitės sveikatos dokumentuose nurodoma, kad ankstyvame amžiuje, kaip ir apskritai nemažai daliai kūdikių namuose augančių vaikų, jai buvo nustatyta motorinė alalija³, detaliau nepaaiškinama. Nuo mokyklinio amžiaus sunkumų dėl kalbos nebefiksuojama, Lietuvoje mokykloje mokėsi patenkinamai. Be lietuvių kalbos, kitų kalbų mergaitė nemokėjo, mokykloje buvo pradėjusi šiek tiek mokytis anglų kaip užsienio kalbos. Su italų kalba iki apsigyvenimo įtėvių šeimoje ir įvaikinimo nebuvo turėjusi jokio kontakto.

Mergaitė yra itin komunikabili, aktyvi, labai šneki, nors dėl patirtų psichologinių traumų dažnai jai trūksta pasitikėjimo savimi. Su naujaisiais tėvais nuo pat pirmojo susitikimo savaitės užsimezgė emocinis ryšys. Dėl savo didelio noro komunikuoti mergaitė nuo pat pradžių intensyviai vartodavo dar vos kelis mokamus itališkus žodžius, prirėkus griebdavosi gestų ar kitų priemonių, ir komunikacija įvykdavo sėkmingai. Dėl mergaitės amžiaus tėvai, kalbėdami su ja, nevartojo vaikiškosios kalbos. Pradžioje tik šiek tiek stengdavosi kalbėti paprastesniais žodžiais, kartais juos paaiškindami (itališkai), kartais, jei mergaitėi būdavo sunkiau suprasti, kiek sulėtindavo kalbėjimo tempą ar pakartodavo keletą sykių. Po poros savaitžių nuo atvykimo į naują šalį mergaitė pradėjo lankyti mokyklą italų kalba, ji nebuvo specialiai mokoma italų kaip antrosios kalbos.

Iš viso surinkta apie 24 val. garso įrašų, iš jų CHILDES (MacWhinney 2000) programa, skirta automatinei šnekamosios kalbos tekstų analizei, transkribuotos 682 min (~11,4 val.). Įrašai vėliau patikrinti, sukoduoti italų kalbos veiksmo / būsenos raiškos analizei. Analizės patogumui įrašai

³ Motorinė alalija – centrinės organinės kilmės ekspresyvosios kalbos sutrikimas. Kalbos neišsivystymo priežastis – kalbinės motorikos funkcinės sistemos trūkumai. Vaikams alalikams būdinga – labai pavėluotai kaupiamas žodynas, lėtai tobulėja gramatinė sandara, tarimas. (Garšvienė ir Ivoškuvienė 1993: 123)

suskirstyti į dešimt stebėjimo laikotarpių, periodiškai maždaug kas mėnesį. Laikas po išvykimo ir įrašų trukmė pateikiami 3 lentelėje.

Laikotarpis	Laikas nuo atvykimo	Įrašo trukmė	Bendra trukmė
I	0	10 min.	37 min.
		4 min.	
		23 min.	
II	1 mėnuo	24 min.	24 min.
III	2 mėnesiai	38 min.	58 min.
		20 min.	
IV	3 mėnesiai	24 min.	140 min.
		22 min.	
		26 min.	
		34 min.	
V	4 mėnesiai	12 min.	71 min.
		32 min.	
		27 min.	
VI	5 mėnesiai	48 min.	100 min.
		26 min.	
		26 min.	
VII	6 mėnesiai	39 min.	66 min.
		27 min.	
VIII	7 mėnesiai	34 min.	34 min.
IX	~ 8 mėnesiai	27 min.	56 min.
		29 min.	
X	~ 1 metai	4 min.	96 min.
		3 min.	
		11 min.	
		27 min.	
		29 min.	
		22 min.	
			682 min. / ~ 11,4 val.

3 lentelė. Įvaikintos mergaitės kalbos raidos stebėjimo duomenų periodiškumas ir kiekis

Transkribuoti įrašai užkoduoti italų kalbos veiksmo / būsenos raiškos raidos analizei. Morfologinis veiksmažodžių formų kodavimas buvo atliekamas pusiau rankiniu būdu, programai suprantamu būdu nurodant kiekvienos mergaitės pavartotos veiksmažodžio formos morfologines savybes tikslinėje kalboje, t. y. nuosaką, laiką, skaičių, asmenį, giminę. Be to, buvo specialiai sužymėti kiti mergaitės vartoti būdai veiksmui / būsenai reikšti. Taip paruoštos transkripcijos naudotos automatinei kalbos analizei atlikti.

5. Veiksmažodžių raiškos įsisavinimas

Išreikšti veiksmą (*jis eina*) arba būseną (*ji yra*) yra vienas svarbiausių komunikacijos tikslų. Dažniausiai veiksmui išreikšti kalbose yra vartojamas veiksmažodis. Veiksmažodis paprastai yra centrinis pasakymo elementas ir dėl to labai svarbus mokantis kalbos. Tačiau taip pat veiksmažodžio sistema dažnai būna viena sudėtingiausių kalboje, todėl jos įsisavinimas vyksta palaipsniui (žr. Klein ir Perdue 1992, Banfi ir Bernini 2003). Nepaisant to, net ir neįsisavinęs visos vienos ar kitos kalbos veiksmažodžio sistemos, pradedantysis kalbėtojas / besimokantysis turi tikslą ir vienokiais ar kitokiais jam prieinamais būdais reiškia veiksmą ar būseną.

Iš turimų įvaikintos mergaitės kalbos raidos duomenų matyti, kad pradinėse kalbos atmainose ji pasitelkia kitokius būdus išreikšti tam, ko jos tuometinė italų kalbos sistema dar neleidžia perteikti veiksmažodžio formomis, pvz.: onomatopėjas, ekstralingvistinius apibūdinimus (demonstravimą ir verbalinį nurodymą į veiksmą sakant „šitaip“). Tokio pobūdžio onomatopėjų randama daugiausia ikibazinėje ir bazinėje atmainoje, vėliau jų beveik nebėra. Vėlesniais laikotarpiais onomatopėjų dar vis gali pasitaikyti, tačiau jų funkcija pakinta – jos vartojamos kalbai pagyvinti, suteikti pasakojimui dinamišką pobūdį.

Tyrimo duomenys rodo, kad nors veiksmažodžio formos pastebimos beveik nuo pat mokymosi pradžios, tačiau ikibazinėje ir bazinėje atmainoje šios formos nėra analizuojamos, t. y. kalbantysis jų negeba morfologiškai skaidyti, o vartojamos tik leksine reikšme. Pirmiausiai pasirodančios ir apskritai tyrimo duomenyse gausiausios yra veiksmažodžio tiesioginės nuosakos esamojo laiko formos. Tačiau vartojant būtent šio laiko formas yra daugiausiai ir ilgiausiai nukrypstama nuo gramatinių italų kalbos normų, nes šis laikas yra labiausiai nežymėtas, todėl gali būti vartojamas plačiausia reikšme. Nepaisant to, kiti italų kalbos laikai ir nuosakos mergaitės yra įsisavinami itin sparčiai ir vartojami taisyklingai. Apibendrinti pagrindinių įvaikintos mergaitės vartojamų veiksmažodžio formų duomenys pateikiami 4 lentelėje.

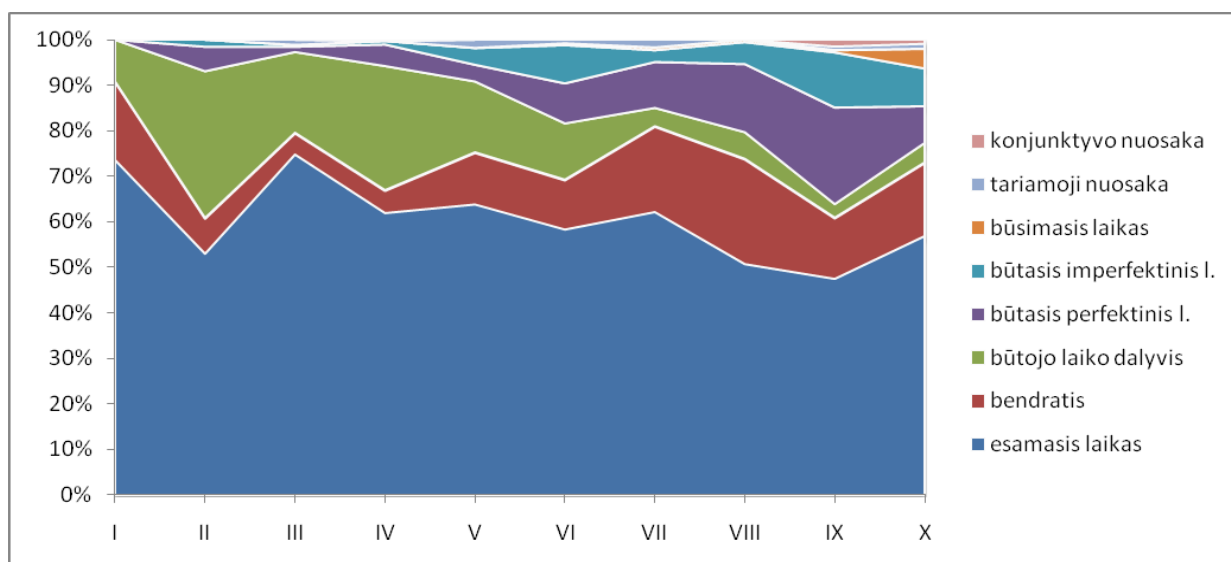
Laikotarpis/ veiksmažodžio forma	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Esamasis l.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Perfektinė forma ⁴	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Būtaisis nebaigtinis l.		+/-	+	+	+	+	+	+	+	+
Būsimasis l.						+	+	+	+	+
Tariamoji			+/-		+	+	+		+	+

⁴ Būtojo laiko dalyvio ir būtojo baigtinio laiko (*passato prossimo*) formos.

nuosaka										
Konjunktyvo nuosaka				+/-					+	+
Bendratis	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+

4 lentelė. Įvaikintos mergaitės vartojamų pagrindinių veiksmažodžių formų vartojimo pasiskirstymas visais stebėjimo laikotarpiais⁵

Kaip matyti iš 4 lentelės duomenų, įvaikintos mergaitės veiksmažodžio sistemos įsisavinimo raida atspindi Pavijos projekto metu nustatytą italų kalbos kaip antrosios įsisavinimo natūralioje aplinkoje įsisavinimo seką: esamasis laikas (ir bendratis) > (pagalbinis veiksmažodis) būtojo laiko dalyvis > imperfektas > būsimasis laikas > tariamoji nuosaka > konjunktyvo nuosaka. Žinoma, ne visi laikai ir nuosakos mergaitės kalboje yra vartojami vienodai dažnai. 1 paveikslas parodo formų pasiskirstymą visais laikotarpiais.



1 pav. Įvaikintos mergaitės vartojamų veiksmažodžio formų pasiskirstymas visais stebėjimo laikotarpiais

Kaip matyti iš 4 lentelės ir 1 paveikslo duomenų, gausiausiai vartojamos yra esamojo laiko formos. Svarbu pastebėti, kad vien būtojo laiko dalyvio formos, itin gausiai vartotos beveik nuo pat pradžių, ilgainiui užleidžia vietą su pagalbinio veiksmažodžiu sudarytam būtajam baigtiniam laikui (*passato prossimo*). Lyginant su Pavijos projekto nustatyta seka, galima pastebėti nedidelį neatitikimą dėl anksčiau už būsimąjį laiką pasirodančios tariamosios nuosakos. Tačiau tai paaiškinama tuo, kad

⁵ „+“ forma vartojama produktyviai, „+/-“, forma užfiksuota, bet per mažai kartų ar nepakankamuose kontekstuose, kad būtų galima laikyti produktyvia. Forma laikoma produktyvia atsižvelgiant į jos vartojimo kokybę (ne kiekybę), pavyzdžiui, antruoju stebėjimo laikotarpiu užfiksuotos dvi nebaigtinio būtojo laiko formos nelaikomos produktyviomis, nes buvo mergaitės ištartos stengiantis atrasti tinkamą to paties veiksmažodžio esamojo laiko formą, o produktyviai šis laikas imamas vartoti tik vėliau kalbos raidoje.

tėvai mergaitę stengėsi išmokyti mandagių prašymo frazių, tokių kaip „norėčiau...“, taigi šias formas mergaitė vartoja formulėse, tačiau nesuvokia kaip tariamosios nuosakos formų.

Kaip minėta teorinėje straipsnio dalyje, antrosios kalbos įsisavinimas vyksta palaipsniui ir jame galima stebėti skirtingas besimokančiojo tarpukalbės stadijas. Greičiausiai dėl ypatingų sąlygų tarptautinio įvaikinimo situacijoje stebėtos mergaitės italų kalbos raidoje tik patį pirmąjį stebėjimo laikotarpį galima priskirti ikibazinei atmainai, nes jos kalba jau antruoju stebėjimo laikotarpiu pasižymi tokiomis bazinei atmainai būdingomis ypatybėmis, kaip predikato vartojimas. Itin spartus kalbos įsisavinimo tempas pastebimas ir toliau, nes nuo trečiojo stebėjimo laikotarpio (t. y. vos po 2 mėnesių nuo atvykimo į šalį) mergaitės tarpukalbė jau skirtina pobazinei atmainai. Toliau straipsnyje aptariamos šios atmainos ir jų ypatybės, pasireiškiančios įvaikintos mergaitės kalboje.

5.1. Ikibazinė atmaina (I laikotarpis)

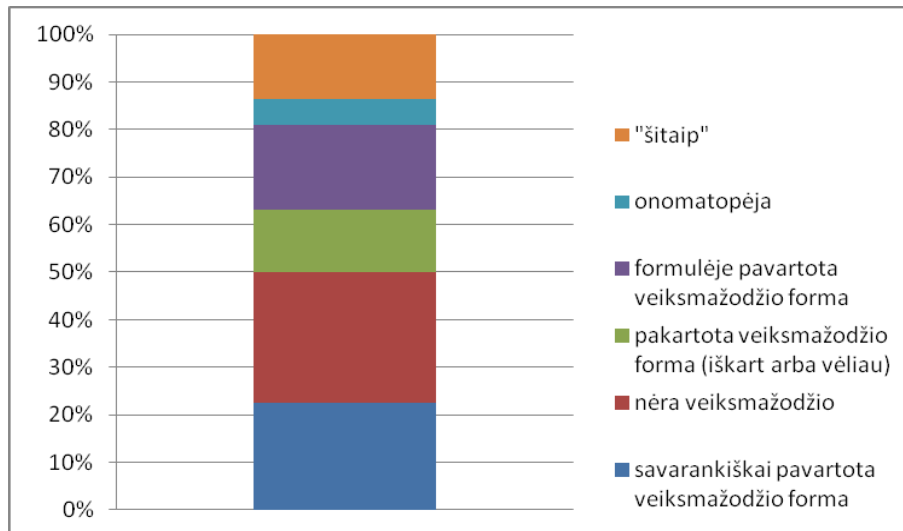
Ikibazinėje atmainoje gramatinės kategorijos dar nėra susiformavusios, todėl nėra jokios morfologijos, o pasakymo santvarka yra grynai pragmatinė, itin priklausoma nuo konteksto ir besikliaunanti pašnekovo bendradarbiavimu. Šiai atmainai galima priskirti pirmąjį tiriamosios mergaitės stebėjimo laikotarpį, t. y. kai ji buvo praleidusi mėnesį laiko su naujaisiais tėvais dar Lietuvoje ir per pirmąsias kelias dienas atvykus į Italiją.

Šio laikotarpio įrašuose yra užfiksuota iš viso 320 mergaitės pasakymų. 71 pasakyme (mažiau nei ketvirtadalyje) yra pavartotos 92 veiksmožodžio formos (*tokens*). Iš viso pavartotos 32 skirtingos formos (*types*), jos priklauso 21 leksemai. Jau iš šių skaičių galima suprasti, kad ne visi mergaitės pasakymai ikibazinėje atmainoje turi pagrindinį elementą – predikatą. Kai kuriais atvejais predikatui išreikšti yra griebiamasi onomatopėjinių garsų, pvz.:

- 1) *MER: no macchina dzzžž o dopo finestrino o polizia cusì [: così].*
 [ne, mašina džžž {= staigiai stabdė} ir po to langas, o policija šitaip.]

Dažnai predikatas yra tiesiog praleidžiamas, o kartais, kai veiksmas per svarbus, kad būtų praleistas nepasakant, griebiamasi ekstralingvistinių raiškos būdų, kalba tik į juos nurodant pasakymu „šitaip“ ir veiksmas imituojamas rankomis ar kitaip.

Be to, šiuo laikotarpiu (ir kurį laiką vėliau) pasitaikančios veiksmažodžių formos dažnai nėra vartojamos savarankiškai, o yra ankstesnių tėvų pasakymų pakartojimas arba vartojamos tokios išmoktos neanalizuojamos formulės, kuriose yra ir veiksmažodžio forma, kaip „nežinau“, „kaip vadinasi“ ir pan. 2 pav. pateikiami visi pirmuoju laikotarpiu užfiksuotų mergaitės pasakymų veiksmo / būsenos raiškos būdai: savarankiškai pavartotos, pakartotos veiksmažodžio formos, veiksmažodžio formos, pavartotos formulėse, onomatopėjos ir ekstralingvistiniai būdai, nurodant „šitaip“.



2 pav. Veiksmo raiškos būdai pirmuoju laikotarpiu

Šio laikotarpio mergaitės pasakymus dažnai sunku suprasti be konteksto, t. y. dažnai itin kliaujamasi aktyviu pašnekovo dėmesiu ir bendradarbiavimu, veiksmažodžio formos dažniausiai užfiksuojamos išmoktose formulėse, žr. 2 pavyzdį.

- 2) *MER: no, tu, *come si chiama qvesta@pr* [: *questa*]?
 [ne, tu, kaip vadinasi šita?]

Daugiausia užfiksuotų savarankiškai vartojamų formų yra tiesioginės nuosakos esamojo laiko, visos tik vienaskaitos ir pasitaiko visų trijų asmenų (žr. 5 lentelę).

	žiūrėti	kalbėti	matyti	uždaryti	miegoti	būti	nukraustyti (stalą)
1SG		<i>4 parlo</i>		<i>3 chiudo</i>			
2SG			<i>1 vedi</i>	<i>10 chiudi</i>	<i>2 dormi</i>		<i>1 sparecchi</i>
3SG	<i>4 guarda</i>					<i>2 è</i>	
				būtojo I. dalyvis			
				<i>1 chiuso@rep</i>			

5 lentelė. Savarankiškai vartojamos veiksmažodžio formos pirmuoju laikotarpiu

Beveik visų veiksmažodžių yra pavartota tik po vieną formą ir tik ta viena forma vartojama visuose kontekstuose, žr. 3 pavyzdį. Pavyzdyje pateikti keli vienas po kito ištarti mergaitės pasakymai ir juose galima išskirti net dvi skirtingas veiksmažodžio formas (*parlo* ir *chiudi*). Tačiau nėra galima tiksliai nustatyti veiksmažodžių formų funkcijų.

- 3) 77 *MER: *microfono@rep nou@pr parlo*. [mikrofonas ne kalbu]
 78 *MER: *microfono eh parlo chiudi?* [mikrofonas kalbu uždarai?]
 79 *MER: *o@lt nou@pr chiudi cusì@pr [: così] no parl@nz*. [o ne uždarai šitaip ne kalb.]

Galima matyti, kad dominuojanti forma jau šiuo pirmuoju laikotarpiu yra vienaskaitos antrasis asmuo, kurio forma dažnai sutampa su liepiamosios nuosakos forma. Apibendrinant galima teigti, kad ikibazinėje atmainoje gramatinių kategorijų ar veiksmažodžio morfologijos dar nėra.

5.2. Bazinė atmaina (II laikotarpis)

Šioje atmainoje, kuriai galima priskirti antrąją tiriamosios mergaitės įrašų laikotarpį, jau vartojama pamatinė veiksmažodžio forma, pasakymuose geriau galima atskirti predikatą, jų struktūra jau labiau primena semantinę-sintaksinę ir pokalbis ne visuomet yra taip glaudžiai susijęs su artimiausiu kontekstu, kaip ikibazinėje atmainoje. Išties mergaitė šiuo laikotarpiu jau geba išreikšti abstraktesnes mintis, t. y. savo nuostatas, nuomonę.

Analizuojat šį laikotarpį matyti, kad kaip jau yra pastebėję ir kiti mokslininkai (tarp kitų žr. Bernini 1990b, Berretta 1990b, Giacalone Ramat 1993, Banfi ir Bernini 2003), veiksmažodžio sistemos ir skirtingų veiksmažodžių įsisavinimo raida nėra vienoda. Jau šiuo laikotarpiu mergaitės kalboje randama nemažai būtojo laiko dalyvių ir net keletas *passato prossimo* (būtojo baigtinio laiko, sudaromo su pagalbinio veiksmažodžiu ir dalyviu, kuris tam tikrais atvejais turi būti derinamas skaičiumi ir gimine) formų. Taip pat šiame laikotarpyje užfiksuotas labai netikėtas visų vieno veiksmažodžio („valgyti“) mergaitės žinomų formų išvardijimas, kurių, pasirodo, mergaitė žino nemažai, net 6 skirtingas formas. Tačiau nepaisant šių išimčių, kurios tik įrodo kalbos raidos kontinuumą, bendra mergaitės kalbos situacija šiuo laikotarpiu priskirtina bazinei atmainai.

Šio laikotarpio įrašuose yra užfiksuota iš viso 288 mergaitės pasakymai, iš kurių 115 pasakymų (netoli pusės) buvo pavartotos 153 veiksmažodžio formos (*tokens*). Iš viso pavartota 51 skirtinga veiksmažodžio forma (*types*), jos priklauso 21 leksemai. Turimuose šio laikotarpio įrašuose

mergaitė dažnai kartoja tuos pačius savo pasakymus arba juos persako sukeisdama žodžių tvarką, todėl veiksmažodžio formų įvairovė nėra pernelyg gausi. Mergaitė šioje atmainoje ir toliau dažnai predikatą praleidžia, kartoja tėvų pasakymus, naudojasi onomatopėjomis ir ekstralingvistiniais būdais. Tačiau šiuo laikotarpiu savarankiškai vartojamos veiksmažodžio formos jau yra gausesnės, atsiranda kai kurių jų opozicijos, vartojamos skirtingoms funkcijoms reikšti.

6 lentelėje pateikiamos bazinėje atmainoje mergaitės savarankiškai pavartotos veiksmažodžio formos. Po mėnesio laiko naujoje šalyje mergaitė vartojo tiesioginės nuosakos esamojo laiko, bendratis, būtojo laiko dalyvio formas, pastarąsias kai kuriais atvejais su pagalbiniu veiksmažodžiu.

TIESIOGINĖS NUOSAKOS ESAMASIS LAIKAS							
	- are			- ere			netaisyklingi
	valgyti	žiūrėti	pjauti	uždaryti	verkti	matyti	sakyti
1SG	<i>2 mangio</i>					<i>1 vedo</i> <i>1 *veda</i>	
2SG				<i>2 chiudi</i>			<i>9 dici</i>
3SG	<i>6 mangia</i>	<i>1 guarda</i>			<i>2 piange</i>		
1PL	<i>1 mangiamo</i>						
2PL			<i>1 *toliare</i>				
3PL	<i>1 mangiano@rep</i>						
BENDRATIS (ESAM.L.)							
	valgyti	galvoti	pjauti	imti			
	<i>3 mangiare</i>	<i>4 pensare</i>	<i>1 tagliare</i>	<i>2 prendere</i>			
TIESIOGINĖS NUOSAKOS PASSATO PROSSIMO LAIKAS (su pagalbiniu veiksmažodžiu)							
	daryti	matyti	sakyti				
1SG	<i>1 ho fatto</i>	<i>5 ho visto</i>					
2SG							
3SG			<i>1 ha detto</i>				
BŪTOJO LAIKO DALYVIS							
Valgyti	girdėti/jauti	matyti	mirti	sėdėti	baigti		
<i>1 mangiato</i>	<i>2 sentito</i>	<i>28 visto</i>	<i>2 morte (?)</i>	<i>1 sedute</i>	<i>1 finita</i>		

6 lentelė. Savarankiškai vartojamos veiksmažodžio formos antruoju laikotarpiu

Tai, kad lentelėje pateiktos veiksmažodžio formos suskirstytos pagal italų kalbos sistemą, šioje kalbos įsisavinimo stadijoje nereiškia, kad italų kalbai būdingomis šių formų funkcijomis mergaitė jas ir vartoja. Pavyzdžiui, vienas tipiškiausių pamatinės veiksmažodžio formos atvejų yra *dici* formos vartojimas. Ši forma italų kalboje yra veiksmažodžio *dire* ‚sakyti‘ tiesioginės nuosakos esamojo laiko vienaskaitos antrojo asmens forma, tačiau mergaitės pasirinkta kaip pamatinė forma, t. y. vartojama tik leksine reikšme. Tai ypač gerai parodo tokie pavyzdžiai, kuriuose net ir tais atvejais, kai forma vartojama antrajam vienaskaitos asmeniui, pavartojamas ir įvardis. 4 pavyzdyje minėta forma pavartota norint išreikšti vienaskaitos antrojo asmens praeityje vykdytą veiksmą. Tai,

kad pati veiksmažodžio forma šiuo stebėjimo laikotarpiu neturi morfologinių ypatybių, rodo pavartotas įvardis *tu* irrieveiksmis *prima* ,anksčiau‘.

- 4) **MER: prima tu macchina dici...* [pirma tu mašina sakai...]
- 5) **MER: e dopo io piange nou@pr bene!* [ir po to aš verkia, ne gerai!]
- 6) **MER: e dopo visto bambino più grande e nome Fede [/] Federico.* [ir po to matytas (= mačiau) vaikas didesnis ir vardas Federiko.]

Mergaitės pasakymuose šiuo laikotarpiu galima įžvelgti ne tik pragmatinę, bet ir semantinę-sintaksinę struktūrą, aiškiau galima išskirti predikatą (žr. 4–6 pavyzdžius), susiformuoja pirmoji morfologinė opozicija tarp pamatinės veiksmažodžio formos ir perfektinės formos. Šioje atmainoje vis dar nemažai yra kliaujamasi pašnekovo išankstinėmis ir kontekstinėmis žiniomis bei aktyviu dėmesiu, kai nežinomas leksinis vienetas yra pademonstruojamas, tačiau jau rečiau, palyginti su ikibazine atmaina. Taip pat šio laikotarpio įrašai aiškiai rodo besimokančiojo kalbos raidos kontinuumą ir tai, kad ne visų veiksmažodžių formos yra įsisavinamos tuo pat metu.

5.3. Pobazinė atmaina

Pobazinės atmainos stadiją pasiekia ne visi besimokantieji. Taip yra todėl, kad bazinės atmainos lygio pakanka patenkinti beveik visus elementarius kasdienius komunikacinius poreikius ir, neturint didelės motyvacijos bei poreikio geriau integruotis kalbinėje visuomenėje, kalbos įsisavinimas gali fosilizuotis (net ir tokiu atveju, gyvenant ta kalba kalbančioje šalyje, turtėja žodynas, todėl pats asmuo fosilizaciją nebūtinai gali justi). Vis dėlto bazinės atmainos lygis yra aiškiai net ir pačių besimokančiųjų suvokiamas kaip „nevisavertis“ (Vedovelli 1990 a ir b).

Pobazinė atmaina, kaip jau minėta teorinėje straipsnio dalyje, pasižymi pasakymo sintaksinių ryšių atsiradimu ir kaitomų kalbos dalių kaitymu. Veiksmažodžių raiškai šiuo atžvilgiu svarbiausia veiksmažodžio skirtingų asmenų paradigmos formavimasis ir laikų sistemos gausėjimas. Po mėnesio nuo jau aptartos bazinės atmainos įvaikintos mergaitės kalbos įsisavinimo raidoje pastebimas akivaizdus kokybinis šuolis. Be to, kad mergaitė jau yra išmokusi nemažai naujų leksinių vienetų, daugelis veiksmažodžių pasirodo jau ne tik pamatine forma, o formuojasi tiesioginės nuosakos esamojo laiko miniparadigma. Kai kurios šio laikotarpio veiksmažodžių esamojo laiko paradigmos pateikiamos 7 lentelėje.

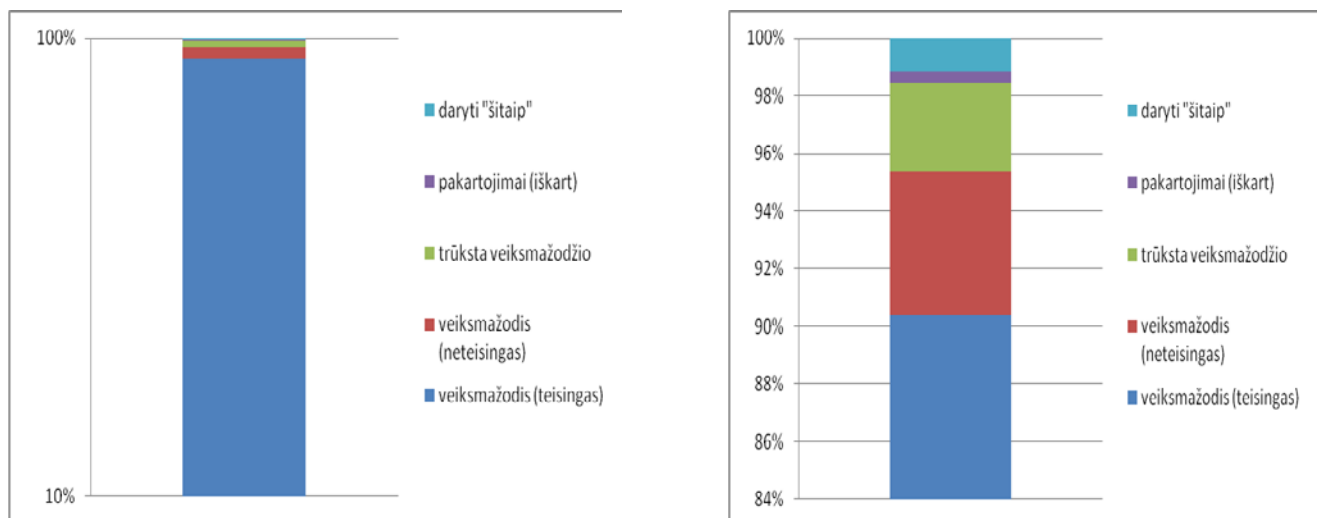
	valgyti	žiūrėti	atidaryti	suprasti	eiti/važiuoti	norėti
1SG	<i>1 mangio</i>	<i>2 guardo</i>	<i>1 apro</i>	<i>3 capisco</i>		<i>1 voglio</i>
2SG	<i>2 mangi</i>		<i>1 apri</i>	<i>1 capisci</i>	<i>1 vai</i>	<i>4 vuoi</i>
3SG	<i>6 mangia</i>	<i>6 guarda</i>	<i>1 apre</i> <i>1 *apra</i>		<i>5 va</i>	
1PL		<i>1 guardiamo@rep</i>			<i>3 andiamo</i>	
2PL						
3PL	<i>1 mangiano@rep</i>					

7 lentelė. Gausesnės veiksmažodžių esamojo laiko paradigmos trečiuoju laikotarpiu

Jau nuo šio laikotarpio ir toliau mergaitė sugeba sudaryti ilgus ir labai sudėtingus pasakymus, neapsiriboja vientisiniais sakiniais, žr. 7 pavyzdį.

- 7) *MER: *io parlo con Emanuele dici perché te non piace questa sc questa@pr [: questa] classe.*
 [aš kalbu su Emanuele, sakai (= sakau), kodėl tau nepatinka šita, šita klasė] (III laikotarpis)

Jau trečiuoju laikotarpiu pasirodo, bet aktyviau yra imamams vartoti ketvirtuoju, nebaigtinis italų kalbos būtasis laikas – imperfektas. Ši veiksmo skritis kalbant apie praeitį yra labai svarbi italų kalboje ir rodo didelę pažangą įsisavinant morfologiją. Pobazinė atmaina tęsiasi nuo trečiojo stebėjimo laikotarpio iki pat tyrimo pabaigos. Palaipsniui mergaitės veiksmažodžio sistema sudėtingėja, vis mažiau mergeitei prisireikia kitų būdų veiksmui ar būsenai išreikšti. Pokytį iliustruoja 3 ir 4 paveikslai, kurių pirmasis parodo bendrą veiksmo / būsenos raiškos būdų vaizdą po 6 mėnesių gyvenimo Italijoje, o antrasis yra pirmojo dalis (viršutiniai penkiolika procentų).



3 ir 4 pav. Predikato raiškos būdai septintuoju laikotarpiu

Pabrėžtina, kad didžioji dauguma veiksmažodžio formų yra pavartota taisyklingai, t. y. atitinka standartinės šnekamosios italų kalbos normas. Užfiksuojama tik nedaug pasakymų, kuriuose

trūktų predikato. Negausūs pakartojimai yra normalus reiškinys būtiniėje kalboje, o anksčiau vartotas *così* ‚šitaip‘ šioje įsisavinimo stadijoje jau nebėra vartojamas pavienis, o tik kartu su veiksmožodžiu *fare* ‚daryti‘.

Pobazinėje atmainoje palaiptai susiformuoja italų kalbos struktūrą atitinkantis tiesioginis nuosakos esamasis, būstis baigtinis (*passato prossimo*) ir nebaigtinis (imperfektas) laikai. Ilgesnį laiką neužfiksuojamos būsimosio laiko formos, tai veikiausiai paaiškinama tuo, kad italų kalba ateities veiksmas dažniausiai nusakomas esamojo laiko formomis. Sudėtingiausia nerealaus veiksmo raiška ilgiausiai reiškiamą daugiausiai funkcijų aprėpiančio esamojo laiko formomis ir tik stebėjimo pabaigoje šis aspektas pradedamas reikšti tokiais sudėtingomis formomis kaip tariamoji ar konjunktyvo nuosaka. 8 lentelėje glaustai pateikiamos svarbiausios įvaikintos mergaitės tarpukalbės sistemos raidos stadijos. Didžiosiomis raidėmis nurodytos formos atitinka tų formų funkcijas tikslinėje kalboje. Matyti, kad pobazinėje atmainoje mergaitės kalba nuosekliai panašėja į tikslinės kalbos struktūrą.

LAIKO-TARPIS	DABARTIS	BAIGTINĖ (PRAEITIS)	NEBAIGTINĖ PRAEITIS	ATEITIS	NEREALUMAS	FAZĖ	ATMAINA	
I	-; pamatinė forma; formulė; „šitaip“					1	Ikibazinė	
II	pamatinė forma; perfekcinė forma		pamatinė forma			2	Bazinė	
III	ESAMASIS LAIKAS	PERFEKTINĖ FORMA	pamatinė forma	esamasis laikas (bendratis)		3	Pobazinė	
IV				IMPERFEKTAS	ESAMASIS LAIKAS			esamasis laikas
V								
VI		ESAMASIS LAIKAS; BŪSIMASIS LAIKAS	BŪSIMASIS LAIKAS; IMPERFEKTAS; TARIAMOJI NUOSAKA					
VII								
VIII								
IX								
X		PASSATO PROSSIMO	4		BŪSIMASIS LAIKAS; TARIAMOJI NUOSAKA; IMPERFEKTAS; KONJUNKTYVO NUOSAKA			

8 lentelė. Veiksmo / būsenos raiška mergaitės kalboje visais stebėjimo laikotarpiais veiksmo ir laiko aspektais

1 pav. matėme, kad mergaitės veiksmožodžio sistema ilgainiui sudėtingėja vis papildydama naujais laikais ir nuosakomis. 8 lentelė rodo tų formų funkcijų pasiskirstymą. Tokia šio atvejo

tyrimo veiksmožodžio sistemos raida atspindi tipišką įsisavinimo seką – nuo paprastesnių formų prie sudėtingesnių ir patvirtina minėto Pavijos projekto nustatytą italų kalbos įsisavinimo seką. Vis dėlto stebėta įvaikinta mergaitė kitus besimokančiuosius italų kalbos kaip antrosios smarkiai pralenkia įsisavinimo sparta⁶. Nors įvaikintos beveik paauglės mergaitės ir negalima tiesiogiai lyginti su italų gimtakalbių vaikų veiksmožodžio sistemos įsisavinimu dėl pernelyg didelio psichinės brandos skirtumo, tačiau apytiksliai galima teigti, kad jos kalbos raida veiksmožodžio sistemos įsisavinimo požiūriu per tris mėnesius šalyje pasiekia tokį lygį, kaip 1,5-2 metų gimtakalbiai vaikai. Iš Rocca (2007) ar Anderseno (Andersen 1991 ir 1994) ir net Dittmaro (Dittmar 1990) ilgalaikių vaikų antrosios kalbos tyrimų matyti, kad net jaunesni ar panašaus amžiaus vaikai, gyvenantys antrosios kalbos apsuptyje, bet nėra įvaikinti, tikslinės kalbos veiksmožodžio sistemą įsisavina gerokai lėčiau.

Stebėjimo pabaigoje, t. y. po šiek tiek daugiau nei metų gyvenimo Italijoje, mergaitės predikato vartosena ir visa jos veiksmožodžio sistema atitinka standartinės italų kalbos normas. Ji vartoja visus reikalingus, net ir sudėtingesnius, laikus, kai kuriais atvejais spontaniškai pavartoja ir konjunktyvo nuosaką, kuri nėra itin dažna šnekamojoje italų kalboje, nes dažnai keičiama tiesioginės nuosakos imperfektu ar kitais laikais.

6. Išvados

Šiame straipsnyje siekta aptarti antrosios kalbos įsisavinimo natūralioje aplinkoje tyrimus ir teorijas, supažindinti su sąvokomis, iki šiol mažai ar visai nevertotomis lietuvių lingvistinėje kalboje. Norint išsiaiškinti, kaip vyksta K2 įsisavinimas, į besimokančiojo kalbą reiktų žvelgti ne iš tikslinės kalbos perspektyvos ir tirti, kiek nuo jos nukrypstama, o besimokančiajam svarbiu funkciniu požiūriu. K2 tarpukalbė traktuotina kaip kiekvienoje raidos stadijoje sudaranti savitą sistemą, besiremiančią universaliais principais. Šių principų laikomasi nepriklausomai nei nuo to, kokios antrosios kalbos mokomasi, nei kurią (kurias) kalbas asmuo jau moka.

Besimokančiojo tarpukalbės raida vyksta dėsningai. Pirmiausia įsisavinti tikslinės kalbos elementai vartojami vien leksine reikšme, kaip pavadinimai, ir pasakymas dėliojamas pragmatiniais principais. Tokia besimokančiojo atmaina vadinama ikibazine, nes ji yra itin priklausoma nuo konteksto ir reikalauja didelio pašnekovo bendradarbiavimo, kad komunikacija

⁶ Tokia išvada daroma iš, deja, negausių nuorodų apie besimokančiųjų įsisavinimo spartą.

vyktų. Vėliau besimokantysis pradeda savo pasakymuose vartoti predikatą, o tai palengvina komunikaciją, padeda jai būti kiek mažiau priklausomai nuo konteksto ir galima lengviau atskirti kalbos dalis. Ši bazinė atmaina iš principo gali būti pakankama kasdienei komunikacijai, nes leidžia besimokančiajam, įsisavinusiam pakankamai leksinių elementų, kuriais galėtų reikšti įvairius pragmatinius aspektus (veikėją, laiką ir pan.), išreikšti svarbiausius dalykus ir būti suprastam. Besimokančiojo bazinė kalbos atmaina į tikslinę kalbą panaši tik leksiniais elementais, o konkrečiai tikslinei kalbai būdinga morfologija pradeda formuotis tik vėlesnėje, pobazinėje atmainoje. Besimokančiojo kalba pereina į pobazinę atmainą tuomet, kai jos struktūra pradeda panašėti į tikslinės kalbos struktūrą: atsiranda morfologiškai kaitomų formų, pasakymas konstruojamas laikantis sintaksės taisyklių. Šioje atmainoje komunikacija vyksta efektyviai ir yra labai nedaug priklausoma nuo konteksto.

Remiantis tyrimo duomenimis ir pateikta analize, galima teigti, kad nuo pat antrosios kalbos įsisavinimo pradžios stebėtos mergaitės tarpukalbė turi savo vidinę sistemą ir pakankamai universalius principus. Nuo pradinio pragmatiniais principais grįsto pasakymo konstravimo pamažu plečiant žodyną ir sudėtingėjant morfologinei sistemai pereinama prie sintaksinių pasakymo konstravimo principų. Turėdama pakankamą motyvaciją ir sąlygas iš aplinkos kalbos besimokančioji pasiekia ne tik bazinę, t. y. pakankamą elementariai buitinei komunikacijai, tarpukalbės atmainą, bet pereina į pobazinę, kuri panašėja į tikslinės kalbos sistemą. Esant tokioms ypač palankioms sąlygoms kaip tarptautinio įvaikinimo situacija, įsisavinimo procesas, perėjimas į pobazinę atmainą vyksta itin sparčiai – užtrunka porą mėnesių, o per gyvenimo šalyje metus pasiekiamas nedaug nuo gimtakalbių besiskiriantis lygis.

Literatūros sąrašas

- Andersen, R. W. 1991. Developmental sequence: the emergence of aspect marking in second language acquisition. In T. Huebner and C. A. Ferguson (eds) *Crosscurrents in Second Language Acquisition and Linguistic Theories*. Amsterdam: Benjamins. 305–324.
- Andersen, R. W. 1994. The insider's advantage. In A. Giacalone Ramat and M. Vedovelli (eds) *Italiano lingua seconda/lingua straniera. Atti del XXVI Congresso internazionale di studi della Società di linguistica italiana (Siena, 5-7 novembre 1992)*. Roma: Bulzoni. 1–26.
- Bailey, N., C. Madden, S. D. Krashen. 1974. Is there a “natural sequence” in adult second language learning? *Language learning* 24, 235–243.

- Banfi, E. 1990. Infinito (ed altro) quale forma basica del verbo in micro-sistemi di apprendimento spontaneo di italiano-L2: osservazioni da materiali di sinofoni. In G. Bernini and A. Giacalone Ramat (eds), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*. Milano: Angeli. 39–50.
- Banfi, E. 1993. Italiano come L2. In E. Banfi (ed), *L'altra Europa linguistica. Varietà di apprendimento e interlingue nell'Europa contemporanea*. Firenze: La nuova Italia. 35–102.
- Banfi, E., G. Bernini 2003. Il verbo. In A. Giacalone Ramat (ed), *Verso l'italiano. Percorsi e strategie di acquisizione*. Roma: Carocci editore. 70–115.
- Bernini, G. 1990a. L'acquisizione dell'imperfetto nell'italiano lingua seconda. In E. Banfi, P. Cordin (eds), *Storia dell'italiano e forme dell'italianizzazione. Atti del XXIII Congresso internazionale di studi della Società di linguistica italiana, Trento-Rovereto, 10-18 maggio 1989*. Roma: Bulzoni. 157–179.
- Bernini, G. 1990b. Lo sviluppo di paradigmi verbali nelle varietà elementari di apprendimento dell'italiano lingua seconda. In G. Bernini, A. Giacalone Ramat (eds), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*. Milano: Angeli. 81–101.
- Berretta, M. 1990a. Il ruolo dell'infinito nel sistema verbale di apprendenti di italiano come L2. In G. Bernini, A. Giacalone Ramat (eds), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*. Milano: Angeli. 51–80.
- Berretta, M. 1990b. Morfologia in italiano lingua seconda. In E. Banfi, P. Cordin (eds) *Storia dell'italiano e forme dell'italianizzazione. Atti del XXIII Congresso internazionale di studi della società di linguistica italiana, Trento-Rovereto, 10-18 maggio 1989*. Roma: Bulzoni. 181–201.
- Berretta, M. 1995. Imperativi in italiano: il ruolo della marcatezza pragmatica e morfologica nell'apprendimento di L2. In A. Giacalone Ramat, G. Crocco Galèas (eds), *From Pragmatics to Syntax. Modality and Language Acquisition*. Tübingen: Narr. 333–348.
- Brown, R. 1973. *The First Language: the early stages*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Corder, S. P. 1967. the Significance of Learners' Errors. *International Review of Applied Linguistics* 5, 161–169.
- Corder, S. P. 1971. Idiosyncractic dialects and error analysis. *International Review of Applied Linguistics* 9, 149–59.
- Dittmar, N. 1990. La costituzione della temporalità nella prospettiva della comparazione degli apprendimenti. In G. Bernini, A. Giacalone Ramat (eds), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*. Milano: Angeli. 199–218.

Ramonaitė, J. T. Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje.
Taikomoji kalbotyra 2013 (2), www.taikomojikalbotyra.lt

- Dressler, W., W. Mayerthaler, O. Panagl, W. U. Wurzel, 1987. *Leitmotifs in Natural Morphology*. Amsterdam: Benjamins.
- Dulay, H., M. Burt. 1974. Natural sequences in child second language acquisition. *Language learning* 24, 37–53.
- Garšvienė, A., R. Ivoškuvienė. 1993. *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
- Giacalone Ramat, A. 1990. Presentazione del progetto di Pavia sull'acquisizione di lingue seconde. Lo sviluppo di strutture temporali. In G. Bernini, A. Giacalone Ramat (eds), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*. Milano: Angeli. 13–38.
- Giacalone Ramat, A. 1993. Italiano di stranieri. In A. A. Sobrero (ed) *Introduzione all'italiano contemporaneo, vol. II, La variazione e gli usi*. Roma-Bari: Laterza. 341–410.
- Giacalone Ramat, A. (ed) 2003. *Verso l'italiano. Percorsi e strategie di acquisizione*. Roma: Carocci editore.
- Giacalone Ramat, A. 2007. „On the road“: verso l'acquisizione dell'italiano lingua seconda. In M. Chini, P. Desideri, M. E. Favilla, G. Pallotti (eds) *Imparare una lingua: recenti sviluppi teorici e proposte applicative. Atti del 6° Congresso Internazionale dell'Associazione Italiana di Linguistica Applicata, (Napoli, 9-10 febbraio 2006)*. Perugia: Guerra edizioni. 13–41.
- Glennen, S. 2002. Language development and delay in internationally adopted infants and toddlers. A Review. *American Journal of Speech-Language Pathology* 11, 333–339.
- Glennen, S., M. G. Masters. 2002. Typical and atypical language development in infants and toddlers adopted from Eastern Europe. *American Journal of Speech-Language Pathology* 11, 417–433.
- Glennen, S. 2005. New arrivals: speech and language assessment for internationally adopted infants and toddlers within the first months at home. *Seminars in Speech and Language* 26 (1), 10–21.
- Glennen, S., B. J. Bright. 2005. Five years later: language in school-age internationally adopted children. *Seminars in Speech and Language* 26 (1), 86–101.
- Glennen, S., A. Rosinsky-Grunhut, R. Tracy. 2005. Linguistic interference between L1 and L2 in internationally adopted children. *Seminars in Speech and Language* 26 (1), 64–75.
- Glennen S. 2009. Speech and language guidelines for children adopted from abroad at older ages. *Topics in Language Disorders* 29 (1), 50–64.
- Hakuta, K. 1976. A case study of a Japanese child learning English as a second language. *Language Learning* 26, 321–351.

Ramonaitė, J. T. Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje.
Taikomoji kalbotyra 2013 (2), www.taikomojikalbotyra.lt

- Hyltenstam, K., E. Bylund, N. Abrahamsson, H.-S. Park. 2009. Dominant-language replacement: The case of international adoptees. *Bilingualism: Language and Cognition* 12 (2), 121–140.
- Isurin, L. 2000. Deserted island or a child's first language forgetting. *Bilingualism: Language and Cognition* 3 (2), 151–166.
- Isurin, L., J. L. McDonald. 2001. Retroactive interference from translation equivalents: Implications for first language forgetting. *Memory & Cognition* 29 (2), 312–319.
- Isurin, L. 2005. Cross linguistic transfer in word order: evidence from L1 forgetting and L2 acquisition. In J. Cohen, K. T. McAlister, K. Rolstad, J. MacSwan (eds), *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism*. Somerville, MA: Cascadia Press. 1115–1130.
- Klein, W. 1986. *Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klein, W., C. Perdue (eds) 1992. *Utterance Structure: developing grammars again*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Klein, W., C. Perdue 1997. The basic variety (or: couldn't natural languages be much simpler?). *Second Language Research* 13, 301–47.
- Larsen-Freeman, D. 1975. The acquisition of grammatical morphemes by adult ESL students. *Tesol Quarterly* 9, 409–30.
- MacWhinney, B. 2000. *The CHILDES Project. Tools for Analyzing Talk*. Third Edition. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Nemser, W. 1971. Approximative systems of foreign language learners. *International Review of Applied Linguistics* 9, 115–23.
- Nicoladis, E., Grabis, H. 2002. Learning English and losing Chinese: a case study of a child adopted from China. *International Journal of Bilingualism* December 6, 441–454.
- Pallotti, G. 1998. *La seconda lingua*. Milano: Strumenti Bompiani.
- Perdue, C., W. Klein. 1992. Why does the production of some learners not grammaticalize? *Studies in Second Language Acquisition* 14, 259–272.
- Rocca, S. 2007. *Child Second Language Acquisition*. Amsterdam/ Philadelphia: Benjamins.
- Selinker, L. 1972. Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics* 10, 209–31.
- Snedeker, J., J. Geren, C. L. Shafto 2007. International adoption as a natural experiment in language development. *Psychological Science* 18 (1), 79–87.
- Vedovelli, M. 1990a. Competenza metalinguistica e formazione del sistema temporale dell'italiano L2. In G. Bernini, A. Giacalone Ramat (eds), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*. Milano: Angeli. 177–196.

Ramonaitė, J. T. Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje.
Taikomoji kalbotyra 2013 (2), www.taikomojikalbotyra.lt

Vedovelli, M. 1990b. La percezione della standardizzazione nell'apprendimento naturale dell'italiano L2. In A. Banfi, P. Cordin (eds) *Storia dell'italiano e forme dell'italianizzazione. Atti del XXIII Congresso internazionale di studi della società di linguistica italiana, Trento-Rovereto, 10-18 maggio 1989*. Roma: Bulzoni. 141–156.

Ventureyra, V. A. G., C. Pallier, H.-Y. Yoo. 2004. The loss of first language phonetic perception in adopted Koreans. *Journal of Neurolinguistics* 17, 79–91.

Antrosios kalbos įsisavinimas natūralioje aplinkoje: įvaikinimo Italijoje atvejis

Jogilė Teresa Ramonaitė

Santrauka

Funkcinis požiūris į besimokančiųjų K2 iš aplinkos kalbą leidžia matyti, kad nuo pat pradžių net mažai tikslinės kalbos resursų turintis kalbėtojas juos naudoja sistemiškai. Įsisavinant kalbą natūralioje aplinkoje kalbėtojui svarbiausias yra komunikacijos efektyvumas, nes jis turi pradėti bendrauti net ir nebūdamas įsisavinęs daugelio tikslinės kalbos struktūros elementų. Besimokantysis antrosios kalbos remiasi jau turimais kognityviniais resursais, todėl naujos kalbos vartojimo pradžioje pasitelkia universalius pragmatinius pasakymo konstravimo principus, tokius kaip žodžių tvarką ir pan. Labai svarbus K2 įsisavinimo etapas yra predikato atsiradimas besimokančiojo tarpukalbėje, nes tuomet kalbėtojo pasakymai imami konstruoti remiantis jau ir semantiniiais-sintaksiniais principais. Tokia besimokančiojo tarpukalbės atmaina, vadinama bazine, yra iš esmės pakankama elementariai komunikacijai ir dalies besimokančiųjų kalbos raida morfologiniu požiūriu joje fosilizuojasi. Ilgainiui, esant palankioms sąlygoms, besimokančiojo tarpukalbė gali pereiti į vadinamą pobazinę atmainą, kurioje formuojasi į tikslinę kalbą besilygiuojanti sistema ir anksčiau kalbėtojo naudoti pasakymo konstravimo principai palaipsniui pakeičiami konkrečiai kalbai būdingais sintaksiniais principais. Tarptautinio įvaikinimo situacija sudaro ypač palankias sąlygas kalbai įsisavinti net ir vyresnio amžiaus vaikams. Straipsnyje pateikiami pavyzdžiai ir analizuojama daugiau nei 11 metų amžiaus iš Lietuvos į Italiją įvaikintos mergaitės kalbinis elgesys, nuosekliai stebėtas ir įrašinėtas metus po įvaikinimo, pradedant nuo pat pirmo kontakto su naująja kalba. Analizė rodo, kad tikslinės kalbos struktūra įsisavinama universaliu keliu: nuo paprastų formų prie sudėtingesnių, tačiau situacija, kurioje mergaitė įsisavina naują kalbą, lemia didelę įsisavinimo spartą ir labai pažengusį lygį jau po metų naujoje šalyje. Stebėta įvaikinta mergaitė pasiekia minėtą bazinę atmainą jau po mėnesio naujosios kalbos apsuptyje, o dar po mėnesio jos kalboje užfiksuojama aiškių ženklų, rodančių morfologinį jautrumą ir tikslinės kalbos link besiformuojančią tarpukalbės sistemą. Po metų, praleistų šalyje, aptinkama susiformavusi visa italų kalbos veiksmažodžio sistema, net ir sudėtingiausios jos dalys, be to, mergaitė laisvai vartoja ir tuos sistemos elementus, kurie nėra būtini, bet pasirenkami, kaip tai geba daryti gimtakalbis kalbėtojas.

Naturalistic second language acquisition: a case of adoption in Italy

Jogilė Teresa Ramonaitė

Summary

The functional approach to the interlanguage of spontaneous learners of L2 helps identify that from the very beginning without yet possessing many resources of the target language the speaker makes a systemic use of them. When acquiring a language in a natural environment the effectiveness of communication is of vital importance to the speaker because he or she must start interacting without yet having acquired many of the elements of the structure of the target language. A second language learner makes use of the cognitive resources already in possession and therefore when beginning to use the new language invokes the universal pragmatic principles for utterance organization such as word order. A very important step in L2 acquisition is the appearance of the predicate in the interlanguage of the learner because then the utterances of the speaker are constructed following also the semantic-syntactic principles. This variety of the learner's interlanguage, called the basic variety, is in principle sufficient for elementary communication and the development of interlanguage in the morphological perspective for some learners fossilizes in this variety. In due time and given favourable conditions, the interlanguage of the learner can move on to the so-called post-basic variety that sees the formation of a system approaching that of the target language and the principles of utterance organization previously used are gradually replaced by syntactic principles characteristic of the specific target language. The situation of international adoption presents favourable conditions for the language acquisition of younger and also older children. The article offers examples and analysis of the linguistic behaviour of an over 11-year-old Lithuanian girl adopted to Italy. Her linguistic behaviour has been meticulously observed and recorded for a year after the adoption starting from the very first contact with the new language. The analysis shows that the structure of the target language is acquired according to the universal model proceeding from simple to more complex forms. However the situation in which the acquisition takes place determines the rapidity of L2 acquisition and a very advanced level after a year in the new country. The observed girl reaches the basic variety after having spent only a month surrounded by the new language and one month later her interlanguage demonstrates clear signs of morphological sensitivity and the interlanguage system heading towards that of the target language. After a year in the country the entire Italian verb system is in place, including the most complex parts of it. Moreover, the girl makes use of those system elements that are optional, in a way that native speakers are able to do.